

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών Εξειδίκευσης
του Τμήματος Ελληνικής Φιλολογίας του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης
σε συνεργασία με το
ΕΚΕΦΕ Δημόκριτος- Ινστιτούτο Πληροφορικής και Επικοινωνιών
με τίτλο: “Εξειδίκευση στις Τ.Π.Ε. και Ειδική Αγωγή- Ψυχοπαιδαγωγική της Ένταξης”

Η ΤΕΧΝΗ ΩΣ ΜΕΣΟ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ ΣΕ ΜΑΘΗΤΕΣ ΜΕ ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΑΥΤΙΣΤΙΚΟΥ ΦΑΣΜΑΤΟΣ
ART AS AN INTERVENTION TOOL FOR STUDENTS WITH AUTISM SPECTRUM DISORDER

της

Σβερκούλη Κωνσταντίνας

Μεταπτυχιακή Διατριβή που υποβάλλεται

στην τριμελή επιτροπή για την απόκτηση του μεταπτυχιακού τίτλου του
Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών Εξειδίκευσης του Τ.Ε.Φ- Δ.Π.Θ.
σε συνεργασία με το Ε.Κ.Ε.Φ.Ε. Δημόκριτος- Ινστιτούτο
Πληροφορικής και Επικοινωνιών
με τίτλο: “Εξειδίκευση στις Τ.Π.Ε.- Ψυχοπαιδαγωγική της
ένταξης”

Εγκεκριμένο από την τριμελή επιτροπή:

1η Επιβλέπουσα: Κορρέ Ειρήνη,
Επίκουρη Καθηγήτρια, Τ.Ε.Φ., Δ.Π.Θ.

2ος Επιβλέπων: Λουκέρης Διονύσιος,
Συνεργαζόμενος Ερευνητής Ι.Π.Τ.
Ε.Κ.Ε.Φ.Ε. “ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΣ”

3η Επιβλέπουσα: Ταβουλάρη
Ζαχαρούλα, Συνεργαζόμενη Ερευνήτρια
Ι.Π.Τ. Ε.Κ.Ε.Φ.Ε. “ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΣ”

Αθήνα, 2022

Περίληψη

Παρατηρείται ότι τα τελευταία χρόνια τα ποσοστά παιδιών που διαγιγνώσκονται με Διαταραχή του Φάσματος του Αυτισμού (ΔΑΦ) είναι ολοένα αυξανόμενα. Το γεγονός αυτό έχει ως συνέπεια την επιτακτική ανάγκη άμεσης ανταπόκρισης του εκπαιδευτικού συστήματος. Συγκεκριμένα, απαιτείται αλλαγή και προσαρμογή με σκοπό την ολόπλευρη βελτίωση της ζωής των παιδιών με αυτισμό. Μέχρι σήμερα, έχουν προταθεί διάφορες θεωρίες και μοντέλα τα οποία αποσκοπούν στη στήριξη και ομαλή τους ένταξη. Ένα από αυτά τα μοντέλα, προτείνει την αξιοποίηση της τέχνης. Με τον όρο «τέχνη» εννοούμε κάθε μορφή δημιουργικής έκφρασης, μέσω της μουσικής, του θεάτρου, του χορού, της ζωγραφικής κ.α. Στόχος της παρούσας εργασίας είναι η ανάδειξη του ρόλου της τέχνης στην παρέμβαση μαθητών με Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος. Η χρήση της τέχνης, όπως φαίνεται, ασκεί ιδιαίτερα σημαντική επίδραση στα παιδιά με ΔΑΦ. Η παρούσα εργασία, μέσα από μια βιβλιογραφική ανασκόπηση, εντόπισε τις ερευνητικές μελέτες που αφορούν εκπαιδευτικά προγράμματα τα οποία αξιοποιούν τη μουσική και το θέατρο και εφαρμόζονται στα παιδιά με αυτισμό. Τα αποτελέσματα ανέδειξαν 14 έρευνες που ανήκουν χρονολογικά στην τελευταία δεκαετία. Πραγματοποιήθηκε ανάλυση των συγκεκριμένων ερευνών και σχολιασμός τους, προκειμένου να αναδειχθούν τα βασικά τους σημεία και τέλος, να εξαχθούν κάποια σημαντικά συμπεράσματα. Αναντίρρητα, ωστόσο, είναι απαραίτητη η περαιτέρω έρευνα του συγκεκριμένου θέματος, καθώς η τέχνη σε όλες τις μορφές αποτελεί ένα πολύ σημαντικό εργαλείο στην παρέμβαση μαθητών με ΔΑΦ.

Λέξεις-Κλειδιά

Προγράμματα παρέμβασης, τέχνη, μουσική, θέατρο, Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

Ελληνόγλωσσες Βιβλιογραφικές Αναφορές

Γεωργακά, Ε. & Μούτσου, Ε. (2014). Εξελίξεις και συγκρούσεις αναφορικά με την ταξινόμηση των ψυχικών διαταραχών στο DSM-5: Μία ανασκόπηση του επιστημονικού διαλόγου και κριτικής. *Ψυχολογία*, 21 (2), 130-148. Θεσσαλονίκη.

Kolb, B. & Whishaw, I. (2018). *Βασικές αρχές νευροψυχολογίας του ανθρώπου* (μτφρ. Κοπάση, Ε. & Α. Μυλωνά, Α.). Αθήνα: Gutenberg.

Παπαναστασίου, Κ. & Παπαναστασίου, Ε. (2007). *Μεθοδολογία Εκπαιδευτικής Έρευνας*. Αθήνα: Ιδιωτική.

Συριοπούλου-Δελλή, Χ. Κ. (2016). *Εκπαίδευση και ειδική αγωγή ατόμων με διαταραχή φάσματος αυτισμού*. Θεσσαλονίκη: Πανεπιστήμιο Μακεδονίας.

Heward, W. (2011). *Παιδιά με Ειδικές Ανάγκες. Μια Εισαγωγή στην Ειδική Εκπαίδευση*. Αθήνα: Εκδόσεις Τόπος.

Ξενόγλωσσες Βιβλιογραφικές Αναφορές

Ashburner, J., Sylvia A., Rodger, S. , Ziviani, J. & Hinder, E. (2014). Optimizing participation of children with autism spectrum disorder experiencing sensory challenges: A clinical reasoning framework. *Canadian Journal of Occupational Therapy*, 81(1), 29-38.

American Psychiatric Association (2013). DSM-V Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders. 5th Edition, American Psychiatric Association: Washington, DC.

Baker Jr, R. A. (2012). The effects of high-stakes testing policy on arts education. *Arts Education Policy Review*, 113(1), 17-25.

Baxter, A. J., Brugha, T. S., Erskine, H. E., Scheurer, R. W., Vos, T., & Scott, J. G. (2015). The epidemiology and global burden of autism spectrum disorders. *Psychological Medicine*, 45(3), 601-613.

Bertoglio, K. & Hendren, R.L. (2009). New Developments in Autism. *Psychiatric Clinics in North America*, 32 (1), 1-14.

Beadle-Brown, J., Wilkinson, D., Richardson, L., Shaughnessy, N., Trimmingham, M., Leigh, J., Whelton, B. & Himmerich, J. (2018). Imagining Autism: Feasibility of a drama-based intervention on the social, communicative and imaginative behaviour of children with autism. *Autism*, 22(8), 915-927.

Brown, C., Borduin, C., Dopp, A. & Mazurek, M. (2019). The social ecology of aggression in youths with autism spectrum disorder. *Autism Research*, 12(11), 1636-1647.

Corbett, B.A., Gunther, J.R., Comins, D., Price, J., Ryan, N., Simon, D., Schupp, C. & Rios, T. (2011). Brief Report: theatre as therapy for children with autism spectrum disorder. *Journal of Autism and developmental disorders*, 41 (4), 505-511.

Corbett, B.A., Scott D. Blain, S.D., Ioannou, S. & Balsler, M. (2017). Changes in anxiety following a randomized control trial of a theatre-based intervention for youth with autism spectrum disorder. *Autism*, 21(3), 333-343.

Cornett, C.E. (2015). *Creating Meaning Through Literature and the Arts: Arts Integration for Classroom Teachers*, 5th Edition. USA: Pearson

De Jong, M., Punt, M., De Groot, E., Minderaa, R.B. & Hadders-Algra, M. (2011). Minor neurological dysfunction in children with autism. *Developmental Medicine & Child Neurology* (53), 641–646.

Dieringer, S. T., Zoder-Martell, K., Porretta, D. L., Bricker, A., & Kabazie, J. (2017). Increasing physical activity in children with autism through music, prompting, and modeling. *Psychology in the Schools*, 54(4),421-432.

Dogru, S. Y. (2015) The Effect of Creative Drama on Pre-teaching Skills and Social Communication Behaviors of Children with Autism. *Studies on Ethno-Medicine*, 9 (2), 181-189.

Fett-Conte, A., Bossolani-Martins, A., & Rosan, D. (2015). Etiology of autism the complexity of risc factors in autism spectrum disorder. Στο *Autism spectrum disorder*, 313-332.

Forti, S., Colombo, B., Clark, J., Bonfanti, A., Molteni, S., Crippa, A., Antonietti, A. & Molteni, M. (2020). Soundbeam imitation intervention: Training children with autism to imitate meaningless body gestures through music. *Advances in Autism*, 6 (3), 227-240.

Fuentes, J., Bakare, M., Munir, K., Aguayo, P., Gaddour, N. & Oner, O. (2014). *Autism spectrum disorder. IACAPAP e-Textbook of Child and Adolescent Mental Health*. Geneva: International Association for Child and Adolescent Psychiatry and Allied Professions.

Gee, B. M., Thompson, K., & St John, H. (2014). Efficacy of a sound- based intervention with a child with an autism spectrum disorder and auditory sensory over- responsivity. *Occupational Therapy International*, 21(1), 12-20.

Geretsegger, M., Elefant, C., Mössler, K.A., Gold, C. (2014). Music therapy for people with autism spectrum disorder. DOI: [10.1002/14651858.CD004381.pub3](https://doi.org/10.1002/14651858.CD004381.pub3)

Gottfried, T., Thompson, G., Elefant, C., & Gold, C. (2018). Reliability of the music in everyday life (MEL) scale: A parent-report assessment for children on the autism spectrum. *Journal of Music Therapy*, 55(2),133-155.

Hansen, S.N., Schendel, D.E., & Parner, E.T. (2015). Explaining the increase in the prevalence of autism spectrum disorders: the proportion attributable to changes in reporting practices. *JAMA Pediatrics*, 169(1), 56-62.

Harris, S. J. (2018). Leo Kanner and autism: a 75-year perspective. *International Review of Psychiatry*, 30 (1), 1-15.

Hartigan, P. (2012). Using Theatre to Teach Social Skills: Researchers document improvements for children with autism. *Harvard Education Letter*, 28, 1-3.

Holochwost, S. J., Propper, C. B., Wolf, D. P., Willoughby, M. T., Fisher, K. R., Kolacz, J., Volpe, V. & Jaffee, S. R. (2017). Music education, academic achievement, and executive functions. *Psychology of Aesthetics, Creativity, and the Arts*, 11(2), 147-166.

Ioannou S., Key A.P., Muscatello R.A., Klemencic M. & Corbett B.A. (2020). Peer Actors and Theater Techniques Play Pivotal Roles in Improving Social Play and Anxiety for Children With Autism. *Frontiers in Psychology*, 11 (908), 1-10.

Itzchak, E., & Zachor, D. (2009). Changes in Autism Classification with Early Interventions Predictors and Outcomes. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 3(4), 967- 976.

Kern, P., Wakeford, L., & Aldridge, D. (2007). Improving the performance of a young child with autism during self-care tasks using embedded song interventions: A case study. *Music Therapy Perspectives*, 25, 43-51.

Koegel, R., Kim S. & Koegel, L. & Schwartzman, B. (2013). Improving Socialization for High School Students with ASD by Using their Preferred Interests. *Journal of Autism Developmental Disorder*, 43 (9), 2121-2134.

LaGasse A. B. (2017). Social outcomes in children with autism spectrum disorder: a review of music therapy outcomes. *Patient related outcome measures*, 8, 23–32.

Lerner, M.D., Mikami, A.Y. & Levine, K. (2011). Socio-dramatic affective-relational intervention for adolescents with Asperger syndrome & high functioning autism: Pilot study. *Autism*, 15(1), 21–42.

Loomes, R., Hull, L., Mandy & W.P.L. (2017). What Is the Male-to-Female Ratio in Autism Spectrum Disorder? A Systematic Review and Meta-Analysis. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 56(6), 466-474.

Mages, K.W. (2018). Does theatre-in-education promote early childhood development? The effect of drama on language, perspective-taking, and imagination. *Early Childhood Research Quarterly*, 45 (4), 224-237.

Mehling, M., Tassé, M. & Root, R. (2017). Shakespeare and autism: an exploratory evaluation of the Hunter Heartbeat Method. *Research and Practice in Intellectual and Developmental Disabilities*, 4 (2), 107-120.

Moreno, S., Friesen, D., & Bialystok, E. (2011). Effect of music on promoting preliteracy skills: Preliminary causal evidence. *Music Perception*, 29(2), 165-172.

Mpella, M., Evaggelinou, C., Koidou, E. & Tsigilis, N. (2019). The Effects of a Theatrical Play Programme on Social Skills Development for Young Children with Autism Spectrum Disorders. *International Journal of Special Education*, 33(4), 828-846.

Pascarella, F., Vicigrado, A., Tateo, L., & Marsico, G. (2021). Spontaneous Dramatization as Dialogical Space in the School Context. doi: 10.1007/s42087-021-00184-4

Pedregal, C.R. & Heaton, P., (2021). Autism, music and Alexithymia: A musical intervention to enhance emotion recognition in adolescents with ASD. *Research in Developmental Disabilities, 116*, 1-10.

Peter, M. (2009). Drama: narrative pedagogy and socially challenged children. *British Journal of Special Education, 36*(1), 9-17.

Ritchie, S. J., & Tucker-Drob, E. M. (2018). How much does education improve intelligence? A meta-analysis. *Psychological Science, 29*, 1358-1369.

Robertson, A. E., & Simmons, D. R. (2013). The relationship between sensory sensitivity and autistic traits in the general population. *Journal of Autism and Developmental Disorders, 43*(4), 775–784.

Salderay, B. (2012). Evaluation of visual art works which made by handicapped persons by their families and educational staff. *Erzincan Universitesi Egitim Fakultesi Dergisi, 12*(1), 219-229.

Schellenberg, E.G., Corrigan, K.A., Dys S.P. & Malti, T. (2015). Group Music Training and Children's Prosocial Skills. doi:10.1371/journal.pone.0141449

Schipul, S. E., Keller, T. A. & Just, M. A. (2011). Inter-regional brain communication and its disturbance in autism. doi: 10.3389/fnsys.2011.0001

Schmid, L., DeMoss, L., Scarbrough, P., Ripple, C., White, Y. & Dawson, G. (2020). An Investigation of a Classroom-Based Specialized Music Therapy Model for Children With Autism Spectrum Disorder: Voices Together Using the VOICSS™ Method. *Focus on Autism and Other Developmental Disabilities*, 35(3), 176-185.

Schroeder, J., Desrocher, M., Bebko, J., & Cappadocia, M. (2010). The neurobiology of autism: Theoretical applications. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 4(4), 555- 564.

Seretopoulos, K., Lamnisis, D. & Giannakou, K. (2020). The epidemiology of autism spectrum disorder. *Archives of Hellenic Medicines*, 37(2), 169-180.

Sharda, M., Tuerk, C., Chowdhury, R., Jamey, K., Foster, N., Custo-Blanch, M., Tan, M., Nadig, A. & Hyde, K. (2018). *Translational Psychiatry* 8 (231), 1-13.

Silverstein, L. B., & Layne, S. (2010). Defining Arts Integration. The Kennedy Center: Arts Edge 1-10. Ανακτήθηκε από:

http://www.kennedycenter.org/education/partners/defining_arts_integration.pdf

Smith, D.D. & Tyler, N.C. (2019). Εισαγωγή στην Ειδική Αγωγή και Εκπαίδευση: Φέρνοντας την αλλαγή. Στο Α.Σ. Αντωνίου, (Ed.). *Introduction to Special Education: Making a Difference*, (533-831). Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg.

So, W. C., Cheng, C. H., Lam, W.Y., Wong, T., Law, W.W., Huang, Y., Ng, K.C., Tung, H.C. & Wong, W. (2019). Robot-based play-drama intervention may improve the narrative abilities of Chinese-speaking preschoolers with autism spectrum disorder. *Research in Developmental Disabilities*, 95, 1-15.

Stamou, A., Roussy, A.B., Ockelford, A. & Terzi, L. (2019). The Effectiveness of a Music and Dance Program on the Task Engagement and Inclusion of Young Pupils on the Autism Spectrum. *Music & Science* 2, 1-12.

Thomaidis, L., Mavroeidi, N., Richardson, C., Choleva, A., Damianos, G., Bolias, K. & Tsolia, M. (2020). Autism Spectrum Disorders in Greece: Nationwide Prevalence in 10–11 Year-Old Children and Regional Disparities. *Journal of Clinical Medicine*, 9 (2163), 1-20.

Thomson, T. (2013). Autism Research and Services for Young Children: History, Progress and Challenges. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities* 26 (2), 81-107.

Tomgusehan, A. (2014). Importance of Drama in Pre-school Education. DOI:10.1016/j.sbspro.2014.07.497

Tsai, L. Y. (2014). Impact of DSM-5 on epidemiology of autism spectrum disorder. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 8(11), 1454-1470.

Vaiouli, P., Grimmet, K. & Ruich L. (2013). “Bill is now singing’’: Joint engagment and the emergence of social communication of three young children with autism. *Autism*, 19(1), 73-83.

Volkmar, F. R., & Reichow, B. (2013). Autism in DSM-5: progress and challenges. *Molecular Autism*, 4(1), 13-19.

Volkmar, F. R., Siegel, M., Woodbury-Smith, M., King, B., McCracken, J. & State, M., (2014). Practice Parameter for the Assessment and Treatment of Children and Adolescents With Autism Spectrum Disorder. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 53(8), 237 – 257.

Wagener, G. L., Berning, M., Costa, A. P., Steffgen, G., & Melzer, A. (2021). Effects of emotional music on facial emotion recognition in children with Autism Spectrum Disorder (ASD). *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 51(9), 3256-3265.

Welch, G.F., Biasutti, M., MacRitchie, J., McPherson, G.E. & Himonides, E. (2020). The Impact of Music on Human Development and Well-Being. *Frontiers in Psychology*, 11 (1246), 1-4.

Westerveld, M. F., Trembath, D., Shellshear, L., & Paynter, J. (2016). A systematic review of the literature on emergent literacy skills of preschool children with autism spectrum disorder. *The Journal of Special Education*, 50, 37–48.

Williams, T., Loucas, T., Sin, J., Jeremic, M., Aslett, G., Knight, M., Fincham-Mjumdar, S. & Liu F. (2021). A randomised controlled feasibility trial of music-assisted language telehealth

intervention for minimally verbal autistic children—the MAP study protocol. *Pilot and Feasibility Studies*, 7(182), 1-19.

Wilmshurst, L. & Brue, A. W. (2018). *The complete guide to special education: Expert advice on evaluations, IEPs, and helping kids succeed*. London, UK: Routledge.

Wing, L., Gould, J., & Gillberg, C. (2011). Autism spectrum disorders in the DSM -V : Better or worse than the DSM – IV? *Research in Developmental Disabilities*, 32(2), 768-773.

World Health Organization, (2013). *Autism Spectrum Disorders and other developmental disorders, From raising awareness to building capacity*. Switzerland, Geneva.

Yates, K. & Couteur, A. (2016). Diagnosing autism /autism spectrum disorders. *Pediatrics*, 26(12), 513-518.

Zecavati N. & Spence S. J. (2009). Neurometabolic disorders and dysfunction in autism spectrum disorders. *Current Neurology and Neuroscience Reports*, 9, 129-136.

Zhang, Q. (2018). Application of Music Education in Brain Cognition. *Educational Sciences: Theory & Practice*, 28(5), 1960-1967.